

Justyna Kuśtowska – Wyższe Seminarium Duchowne w Kielcach

ORCID: 0000-0003-1262-995X

e-mail: justyna.kustowska@gmail.com

CHWALEBNY SYMBOL (NIE)CHLUBNEJ ŚMIERCI – EWOLUCJA SEMANTYCZNA SYMBOLIKI KRZYŻA

A Glorious Symbol of (In)Glorious Death – a Semantic Evolution of the Symbolic Meaning
of the Cross

Streszczenie:

Artykuł porusza tematykę symboliki krzyża oraz jej (r)ewolucji na przestrzeni wieków. W artykule zwraca się uwagę na funkcjonowanie krzyża – jako symbolu – w religiach i kulturach świata. Szczególny nacisk kładzie się jednak na polisemantyczną wymowę krzyża w chrześcijaństwie. Tekst przekazuje odbiorcy treści skupione wokół wydarzeń religijno-kulturowo-historycznych, które przyczyniły się do rozpowszechnienia tego symbolu.

Słowa kluczowe: krzyż; symbole religijne; chrześcijaństwo;

Abstract:

The aim of the article is to present the meaning of cross as a symbol and its semantic (r)evolution over the ages. The author highlights the significance of cross as a symbol in different cultures and religions of the world. Special emphasis is put on the polysemantic character of the cross in Christianity. The text conveys information on religious, cultural, and historical events leading to the dissemination of this symbol.

Keywords: cross; religious symbols; Christianity;

*Chrystus przybity do krzyża jest znakiem rozpoznawczym chrześcijan,
bo umierając na krzyżu, zbawił nas wszystkich,
każdego człowieka.
On dobrowolnie poszedł na śmierć krzyżową,
wiedząc, że to będzie najważniejsza godzina
w dziejach świata.*

(Józef Michalik, Arcybiskup Metropolita Przemyski,
Przewodniczący Konferencji Episkopatu Polski)

Wstęp

Chrześcijaństwo – jako religia – od momentu powstania posługuje się szeroką paletą symboli religijnych. Można zaliczyć do nich m.in. symbole: zwierzęce, roślinne, symbolikę kolorów, gestów i wiele innych. Mimo to w centrum symbolicznego świata chrześcijan niezmiennie pozostaje krzyż. Narzędzie kaźni, na którym zawisło ciało Jezusa z Nazaretu – Syna Bożego – wciąż intryguje.

Zagadnienie krzyża, a precyzyjnie rzecz ujmując jego semantyka, jest także przedmiotem rozważań podjętych w niniejszym artykule. Problematyka badawcza skupia się wokół następujących kwestii: ewolucji semantycznej krzyża na przestrzeni wieków w kontekście religijno-kulturowym oraz wykorzystania krzyża jako symbolu w aspekcie mesjanistycznym. Celem tekstu jest wykazanie polisemantycznej wymowy symbolu krzyża, jaką ten zyskiwał na przestrzeni wieków w oparciu o różnorodne wydarzenia. Intensyfikacja przekazu tekstu skupia się jednak wokół religijnej symboliki chrześcijańskiej i wydarzeń związanych ze śmiercią krzyżową Jezusa, które jednoznacznie wpłynęły na rangę omawianego w artykule symbolu.

1. (R)Ewolucja symboliki krzyża

Krzyż należy do grupy symboli, które na przestrzeni wieków doświadczyły obszernego (wręcz diametralnego) znaczeniowego przekształcenia. Ukryte w nim treści podlegały wielokrotnym przeobrażeniom. Umieszczenie człowieka w konkretnych: miejscu, czasie, przestrzeni, kulturze oraz wyznaniu wiary były dominantą w procesie kształtowania symboliki krzyża. Wraz z upływem czasu, dały początek innym – w niektórych przypadkach wręcz nowatorskim i dość odległym od pierwotnego – znaczeniom.

Współcześnie krzyż to bez wątpienia jeden z najbardziej pojemnych, a zarazem charakterystycznych, symboli chrześcijaństwa. Jednak nie będący wyłącznie wytworem kultury czy religii chrześcijańskiej. W formie symbolu

– nośnika wartości, jak również idei – istniał na długo przed pojawieniem się Jezusa z Nazaretu. Pierwotnie symbolika krzyża nie nawiązywała do chrześcijaństwa z prozaicznej przyczyny – wiara chrześcijańska jeszcze nie istniała. Nie oznacza to jednak, że w mentalności żyjących wtedy ludzi nie istniał symbol krzyża. „W starożytności stosowany był jako ornament, stanowił znak litery *tau* (T, X), był wreszcie podstawą koła słonecznego. Począwszy od V w. prz. Chr., stał się narzędziem do wykonywania wyroków śmierci, stosowanym przez obcych władców w Palestynie”¹.

Krzyż ściśle wiązano także z szeroko pojętym światem mistyki, magii oraz *sacrum*, a nadane mu znaczenie symboliczne zależało od kultury, w której się pojawiał. Nie bez znaczenia pozostawała także forma graficzna. Krzyż w świadomości ludzkiej istniał m.in. jako talizman odpędzający siły nieczyste (w związku ze swoim podobieństwem do miecza), tzw. krzyż *ankh* w starożytnym Egipcie był atrybutem bogów symbolizującym np. życie oraz nieśmiertelność, a w kulcie Mitry, chcącym dołączyć do grona wtajemniczonych, krzyż *tau* tatuowano na czole². W *Słowniku obrazów i symboli biblijnych* Manfreda Lurkera, pod hasłem „krzyż”, czyta się:

Krzyż symbolizowany liczbą cztery, wyraża ideę łączenia przeciwieństwa (góra – dół, strona lewa – strona prawa). Jako znak kosmiczny, odnoszący się do samego słońca lub jego pozornej wędrówki albo do czterech stron świata, występuje na tle koła albo jako tzw. hakenkreuz u Sumerów, w starożytnych Indiach i u ludów mieszkających wzdłuż Dunaju w epoce neolitycznej. Jako znak przynoszący zdrowie i chroniący przed nieszczęściami, widnieje krzyż na bardzo wielu starożytnych pieczęciach i amuletach. Na jednej ze stel asyryjskich król Szamszi-Adad (824 – 810 przed Chr.) nosi zawieszony na sznurku u szyi krzyż w kształcie *cruz quadrata*³.

Nową „jakość” symbol krzyża zyskuje w chrześcijaństwie. Mimo że do tej pory funkcjonował już w symbolicznej przestrzeni związanej z życiem sakralnym, dopiero chrześcijaństwo nadaje mu rangę religijnego symbolu wszechczasów. Krzyż dla chrześcijan jest jednym z filarów wiary. Przez mające miejsce, ponad dwa tysiące lat temu, ukrzyżowanie Jezusa dokonano się bowiem dzieło odkupienia ludzkości. Tym samym powszechnie w ówczesnych czasach narzędzie tortur – nierozzerwalnie związane z chrystusowymi męką, śmiercią oraz zmartwychwstaniem – uległo przekształceniu w polisemantyczny symbol, który wraz z rozwojem oraz ekspansją chrześcijaństwa został rozpowszechniony na całym świecie. Wraz z odkupieńczymi wydarzeniami z życia Jezusa zrodził się ponadczasowy symbol religijny, który przez wieki poszerzał

¹ Krzyż, w: H. H. Langkammer, *Mały słownik biblijny*, Wrocław 2011, s. 177.

² W. Kopaliński, *Słownik symboli*, Warszawa 1990, s. 174-176.

³ Krzyż, w: M. Lurker, *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, Poznań 1989, s. 101.

swoje znaczenie, skupiając w sobie – czasami wręcz skrajnie – różne treści, aż do momentu kiedy stał się chwalebny symbolem (nie)chlubnej śmierci⁴.

Skazanie Chrystusa było konsekwencją jego zachowań niezgodnych z obowiązującymi: prawem, religią oraz zasadami społecznymi. Władze polityczne, jak i kapłani widzieli w – ogłaszającym siebie Mesjaszem – Nazarejczyku poważne zagrożenie dla stabilności wypracowanego systemu polityczno-religijnego. Problematyczna stała się także rosnąca liczba tych, którzy przyłączali się do Jezusa. Zwykły cieśla stawał się przywódcą rewolucjonizującym przyjęty dotychczas ład. Najrozsądniejszym oraz najskuteczniejszym sposobem rozwiązania problemów z kłopotliwym Nazarejczykiem – w ówczesnych czasach – wydała się być jego śmierć.

Dla przywódców żydowskich miała ona aspekt polityczny, ponieważ postawienie Jezusowi zarzutu politycznego awanturnictwa było jedynym, które naprawdę mogło zainteresować Rzymian. Krzyżowa śmierć jest rodzajem kary wschodniej, która dotarła na zachód za pośrednictwem Persów i była w powszechnym użyciu, stosowana przez Kartaginę i Rzym. Budziła też grozę swą surowością (Orygenes określił ją jako *mors turpissima crucis* – najbardziej haniebna śmierć krzyżowa). Rezerwowano ją dla niewolników i dla tych, którzy nie byli Rzymianami⁵.

Jednak tym razem krzyż nie pozostał symbolem haniebnej śmierci. Ukrzyżowanie – jako forma kary dla Jezusa – w rezultacie wypełniło zapowiedź mesjańskiej śmierci, co przyczyniło się do wzrostu znaczenia Chrystusa na „arenie” religijnej. Krzyż – do tej pory narzędzie wyłącznie niechlubnej śmierci – zaczyna przechodzić swoją znaczeniową metamorfozę, z czasem stając

⁴ „Proces i śmierć Jezusa stanowią pierwszy akt polityki antychrześcijańskiej. Jakkolwiek świadectwa ewangeliczne – nasze jedyne źródło w tej sprawie – nie są idealnie jasne, pewne wydaje się przynajmniej to, że uwięzienie i skazanie Chrystusa były wynikiem sprzymierzenia się żydowskich sfer rządzących, zwłaszcza kasty kapłańskiej, z prokuratorem rzymskim. Jezus stanął przed sanhedrynem, najwyższym sądem żydowskim, i przed Piłatem Poncjuszem. Piłat wydał wyrok śmierci: ukrzyżowanie jest kaźnią typu rzymskiego. Powód skazania wyrażony został jasno w napisie, który, jak głoszą Ewangelie, umieszczono na krzyżu: „Jezus Nazareński, król żydowski”. Chrystus został skazany na śmierć jako agitator polityczny, a ściślej mówiąc za swoje roszczenia mesjańskie, interpretowane, zgodnie z tradycyjnym mesjanizmem żydowskim, jako dążenie do władzy doczesnej. Zdaje się, że po jego śmierci władze rzymskie uznały sprawę za zamkniętą. Jeśli chodzi o Żydów, ściśle obserwowanie Prawa Mojżeszowego umożliwiło małej gminie chrześcijańskiej w Jerozolimie dość spokojne istnienie” (M. Simon, *Cywilizacja wczesnego chrześcijaństwa*, Warszawa 1992, s. 192).

⁵ Krzyż, w: *Encyklopedia chrześcijaństwa. Historia i współczesność 2000 lat nadziei*, red. wyd. pol. H. Witczyk, Kielce 2000, s. 391.

się najświętszym znakiem oraz symbolem chrześcijaństwa⁶. W *Podręcznej Encyklopedii Biblijnej* pojawia się opis wyjaśniający sens krzyża w teologii chrześcijańskiej. Zaznacza się tam:

Przyjęty przez Chrystusa dobrowolnie krzyż (Hebr. 12, 2) stał się środkiem pojednania ludzi z Bogiem (Ef. 2, 16; Kol. 1, 20; 2, 14), aktem prawnym znoszącym dawną ekonomię religijną (Gal. 2, 19), zakładającym nową (Gal. 2, 20; 3, 1; Rzym. 6, 6), syntezą nauki i dzieła Chrystusa (1 Kor. 1, 18. 230, przedmiotem szczególnej chwały i czci (Gal. 6, 14), godnym naśladowania przez chrześcijan (Mt. 10, 38; 16, 24; Mk. 8, 34; Łk 9, 23; 14, 27), dla ujarznienia skłonności do grzechu (Gal. 5, 24) i upodobnienia się do Chrystusa (2 Kor. 4, 10)⁷.

Kolejne znaczenia semantyczne „krzyża” zawarto w *Małym słowniku biblijnym*, gdzie wyjaśnia się: „Poprzez śmierć krzyżową Chrystusa i Jego zmarłych wstanie k. stał się symbolem zwycięstwa Jezusa nad śmiercią i chlubą Jego wyznawców (Ga 6, 14)”⁸. Krzyż jest nie tylko szczególnym symbolem w chrześcijaństwie, ale również znakiem. Pisze o tym Dorothea Forstner OSB: „(...) znakiem tym Kościół rozpoczyna wszelkie czynności, błogosławi nim i poświęca”⁹.

W praktyce można mówić o symptomie transformacji znaczeniowej symbolu krzyża. Główny kierunek dotyczył zmian zachodzących w obrębie konotacji krzyża – z symbolu nacechowanego negatywnie, do symbolu o wymowie pozytywnej, jak również przejścia ze sfery *profanum* aż na grunt *sacrum*. Zmiana semantyki krzyża nie zmienia jednak jego pojemnego pola wykluczających się znaczeń. Badanie wielorakich treści symbolicznych ukrytych pod postacią krzyża prowadzi do wniosków, że nadanie nowego znaczenia symbolice krzyża przez Chrystusa niejednokrotnie opiera się na antonimach. Poruszoną kwestię przedstawia poniższy schemat.

Krzyż – znaczenie przed ukrzyżowaniem Jezusa z Nazaretu	Krzyż – znaczenie po ukrzyżowaniu Jezusa z Nazaretu
hańba	→ chwala
obraz	→ uwielbienie
poniżenie	→ wywyższenie

⁶ Zaznaczyć należy, że proces zmiany znaczeniowej w obrębie symboliki krzyża nie był natychmiastowy, a wręcz zaliczał się do procesów długotrwałych. Za moment, w którym krzyż na stałe wszedł do kanonu znaków i symboli chrześcijaństwa znanych na całym świecie uznaje się IV w. n. e. (zob.: N. Lemaître, M.T. Quinson, V. Sot, *Słownik Kultury Chrześcijańskiej*, Warszawa 1997, s. 164).

⁷ Krzyż, w: *Podręczna Encyklopedia Biblijna*, t. 1 A – Ł, red. E. Dąbrowski, Poznań 1960, s. 706.

⁸ Krzyż, w: H. H. Langkammer, *Mały słownik biblijny*, Wrocław 2011, s. 177.

⁹ D. Forstner, *Świat symboliki chrześcijańskiej*, Warszawa 1990, s.13.

upokorzenie	—————>	honor
obelga	—————>	cześć
kara	—————>	nagroda
klęska	—————>	tryumf
niewola	—————>	wolność
śmierć	—————>	życie

Powyższe wyrazy przeciwstawne są jedynie wybranymi przykładami, spośród wielu symbolicznych przesłań krzyża, związanych ze zmianą jego semantyki w chrześcijaństwie, która była wynikiem dzieła, jakie dokonało się dzięki Jezusowi. Nie bez przyczyny pojawia się rozróżnienie na: „przed” i „po” ukrzyżowaniu. Dzięki niemu zauważalny staje się także sposób postrzegania krzyża, ściśle związany z wydarzeniami z życia Jezusa. Historia jednostki diametralnie zmienia pojmowanie symbolu przez tłumy ówczesnych i przyszłych wyznawców chrześcijaństwa na całym świecie.

Benedykt XVI w publikacji *Jezus z Nazaretu*, prowadzi wnikliwe rozważania dotyczące momentu śmierci Jezusa na krzyżu. Podkreśla, że analiza oraz interpretacja tekstów Ewangelii pozwalają zauważyć, iż Chrystus odchodzi z modlitwą na ustach. W akcie oddania siebie Bogu wypełnia Słowo Boże, stając się dopełnieniem starotestamentalnego pojednania i ujawnia dotąd nieznaną znaczenie krzyża¹⁰. Odkrycie tej tajemnicy krzyża skutkuje rozszerzeniem symboliki o kolejne aspekty. Symbol, funkcjonujący do tej pory poza obrębem kultury oraz religii chrześcijańskiej, „rodzi się” w wymienionych strukturach, żeby kilkadziesiąt lat później – za sprawą cesarza Konstantyna – ugruntować swoją pozycję i tym samym znaleźć się na czele kanonu chrześcijańskich symboli, jak również przeniknąć do symboliki innych ówczesnych systemów religijnych. Wydarzenie to opisuje Sokrates Scholastyk w *Historii Kościoła* – umieszczając je w czasach despotycznie rządzącego Maksencjusza. Rozważając nad obaleniem tyrana Konstantyna doznaje wizji.

¹⁰ J. Ratzinger, *Jezus z Nazaretu*, cz. II, *Od wjazdu do Jerozolimy do Zmartwychwstania*, Kielce 2011, s. 238-239. Joseph Ratzinger pisze m.in.: „[...] Jezus do samego końca dokonuje aktu konsekracji, czyli kapłańskiego oddania Bogu siebie samego i świata (zob. J 17, 19). W ten sposób w słowie tym zajaśniała wielka tajemnica Krzyża. Odprawiona została nowa liturgia kosmiczna. Miejsce wszystkich innych aktów kultu zajmuje Krzyż Jezusa, jako jedyne rzeczywiste otoczenie chwałą Boga, w którym Bóg siebie samego otacza chwałą, przez pośrednictwo Tego, w którym daje nam swoją miłość i w ten sposób przyciąga nas do siebie. Ewangelie synoptyczne śmierci na Krzyżu wyraźnie nadają charakter kosmiczny i liturgiczny: słońce się zaćmiło, zasłona w świątyni się rozdziera, ziemia się trzęsie, zmarli zmartwychwstają”. Tym samym krzyż należy utożsamiać już nie tyle z symbolem niechlubnej śmierci, ale symbolem śmierci chwalebnej. Ukrzyżowanie Jezusa – mimo że w samym przebiegu było podobne do wielu tego typu egzekucji – posiada wymiar transcendentny.

(...) Otóż kiedy tak przeciwne myśli zaprzętały jego uwagę, i właśnie odbywał razem z wojskiem jakiś przemarsz, miał widzenie, cudowne ponad wszelki wyraz. Kiedy słońce zeszło już z południa i dzień począł się chylić ku zachodowi, ujrzał na niebie słup światła w kształcie krzyża, a na nim napis głoszący: w tym zwyciężaj. Zaniepokoił cesarza ten znak z nieba, toteż prawie nie wierząc własnym oczom zapytał obecnych, czy oni także widzą to samo. Gdy zaś zgodnie odrzekli, że widzą, pokrzepił się w duchu władca tą Boską i godną podziwu wizją. A kiedy zapadła już noc głęboka, zobaczył we śnie Chrystusa i otrzymał od Niego polecenie, aby sporządził znak na wzór widzianego na niebie i posługiwał się nim jako symbolem pewnego tryumfu nad wrogiem¹¹.

Krzyż ponownie zyskuje miano symbolu tryumfu oraz zwycięstwa. Co interesujące, kolejny raz te znaczenia nadaje mu sam Chrystus. Pierwszy raz – kiedy sam za sprawą krzyża dokonał zbawienia ludzkości, drugi w widzeniu Konstantyna.

2. Krzyż – ponadczasowy symbol męczenników

Łacińska sentencja głosi: *Dulce et decorum est pro patria mori*¹². Dla chrześcijan zaszczytem było umrzeć w imię Jezusa. Osiągnięcie życia wiecznego wynikało zaś z podążania drogą wskazaną przez Chrystusa. Jedną z jej form było męczeństwo. Współcześnie słowo męczennik kojarzy się z kimś cierpiącym. Jakkolwiek męczeństwo ściśle wiązało się z umęczeniem ciała i ducha, za sprawą Jezusa zyskało szczególne znaczenie. „(...) w Kościele chrześcijańskim słowo „męczennik” otrzymuje nowy sens, ukazany nam zresztą przez samego Jezusa: być męczennikiem, znaczy to naśladować dokładnie Chrystusa, uczestnicząc w sposób pełny w świadectwie, które On dawał, i w zbawczym dziele, którego dokonał”¹³.

Męczeńska śmierć wśród chrześcijan była ceniona nade wszystkie inne, ponieważ pozwalała umierać nie tylko w imię Jezusa, ale wziąć osobisty udział w jego ofercie. Sam Jezus nakazał swoim uczniom oraz wyznawcom wziąć krzyż i podążać za nim¹⁴. Nie powinno zatem dziwić, że w świetle wydarzeń męki Chrystusa Kościół – w pierwszych wiekach – w swoim martyrologium przytacza wiele przykładów męczeńskiego oddania życia za Chrystusa. Można stwierdzić, że również panujący ówczesnie ustrój społeczno-polityczno-religijny

¹¹ S. Scholastyk, *Historia Kościoła*, Warszawa 1986, s. 60.

¹² Słodko i zaszczytnie jest umrzeć za ojczyznę.

¹³ *Męczennik*, w: *Słownik teologii biblijnej*, red. Xavier Léon-Dufour, Poznań 1994, s. 473.

¹⁴ „A swoim uczniom powiedział: – Kto chce iść za Mną, niech wyrzeknie się samego siebie, niech weźmie swój krzyż i niech postępuje jak Ja” (Mt 16, 24).

niejako sprzyjał prześladowaniom. Stale rosnąca liczba wyznawców Jezusa zaczynała zagrażać znanym i akceptowanym religiom. Dodatkowo niepokój budziły m.in. odmienne od powszechnie przyjętych praktyki czy obrzędy religijne.

Już w pierwszym wieku, wraz z wzrostem liczebności Kościoła, chrześcijanie stają się obiektem szczególnego zainteresowania ludności Imperium. Pojawia się wówczas szereg oskarżeń o zbrodnie, których jakoby mieli dopuszczać się chrześcijanie. W pierwszych dwóch stuleciach będzie się ich oskarżać o rytualne mordowanie dzieci, picie ich krwi, praktyki kanibalistyczne, kazirodztwo, zatrucie studzien, oddawanie czci głowie osła, ogólnie o nienawiść do rodzaju ludzkiego i istniejącego porządku. Pożywką dla tego rodzaju plotek była zaobserwowana tajemniczość spotkań chrześcijańskich, niezrozumiałe elementy liturgii mówiące o konieczności spożywania ciała i picia krwi Jezusa, emocjonalne podkreślanie miłości do swego Boga pomiędzy tymi, którzy mówili o sobie jako o „braciach” i „siostrach”¹⁵.

Martyrologium chrześcijańskie rozszerzało się wraz ze wzrostem liczby męczenników. Informacje o ich śmierci – będącej jednocześnie najwyższym aktem wyznania wiary w Chrystusa – stały się przedmiotem licznych przekazów ustnych i pisemnych, które są wciąż żywe w kulturze chrześcijańskiej. Sam krzyż na stałe zapisał się jako symbol chrześcijańskich męczenników, konających w okolicznościach podobnych do śmierci Jezusa (św. Piotr, św. Andrzej, św. Filip, św. Bartłomiej, św. Dyzma). Współcześnie męczennicy chrześcijańscy są postrzegani jako bohaterowie, ludzie o heroicznym wręcz postawach, potrafiący oddać życie za wiarę oraz ideały. W czasach prześladowań, można rzec, że było to zachowanie powszechne. Ciekawie ten temat ujmuje Monika Bieniek w publikacji *Ideal chrześcijanina w świetle pism Tertuliana*. Autorka zauważa, że Tertulian nie skupiał się na „eksponowaniu” poszczególnych męczenników, co zostało rozpowszechnione w późniejszej literaturze chrześcijańskiej. W świetle jego pism męczeństwo jest ukazywane jako obowiązek wpisany w żywot wyznawców Jezusa – bez względu na pochodzenie czy pozycję zajmowaną w hierarchii społecznej. Dlatego też przykłady męczeństwa powinno się rozpowszechniać dla nauki i wzmocnienia wiary, ale nie dla sławy konkretnych jednostek¹⁶. Wydaje się zatem, że najważniejszym symbolicznym sensem krzyża wciąż pozostaje zwycięstwo nad śmiercią.

Symbolika krzyża rozwijana przez lata przyczyniła się do powstania wielu form graficznych charakterystycznych dla chrześcijańskich krzyży (np. krzyż

¹⁵ A. Czarnota, K. Dobies, K. Jędra, *Prześladowania chrześcijan w pierwszych wiekach*, Koło Naukowe Teologów – sekcja historyczna, <http://www.wtl.us.edu.pl/pdf/knt/SH/przesladowania.pdf>, [dostęp: 7 I 2019 r.].

¹⁶ Akapit przygotowany w oparciu o: M. Bieniek, *Ideal chrześcijanina w świetle pism Tertuliana*, Kraków 2011, s. 162.

łaciński, krzyż św. Piotra, krzyż św. Andrzeja, krzyż jerozolimski, *tau*, etc.). Można spotkać je w szeroko pojętej sztuce, ikonografii, kościołach, na budynkach i w chrześcijańskich mieszkaniach. Krzyż – jako symbol religijny – jest istotnym elementem stroju osób duchownych i świeckich. Zdobi szaty liturgiczne, może być elementem (np. w postaci nadruku) zdobiącym koszulki. Równie często krzyż pojawia się w biżuterii – nie tyle jako element zdobniczy, ale w roli symbolu. Jego zadaniem jest niesienie przesłania o przynależności noszącej go osoby do chrześcijaństwa¹⁷.

Podsumowanie

Od prześladowań pierwszych chrześcijan minęło wiele czasu. Mogłoby wydawać się, że religia wyznawców Jezusa jest ostoją bezpieczeństwa, a okres prześladowań minął bezpowrotnie. Liczby pokazują jednak, że mimo ugruntowanej pozycji chrześcijaństwa wśród głównych religii świata, zjawisko męczeństwa wciąż istnieje. Szacuje się, że wiek XX i XXI przyniosły więcej ofiar wśród chrześcijan, niż znane jedynie z kart momenty największych prześladowań. Statystyki mówią o czterdziestu pięciu milionach męczenników w XX wieku i stu tysiącach chrześcijan ginących co roku w pierwszej dekadzie XXI wieku¹⁸. „Wiele opracowań organizacji kościelnych i instytutów naukowych zajmujących się badaniem wolności religijnej daje nam bardzo smutne liczby. Około 200 milionów chrześcijan jest prześladowanych ze względu na wyznawaną wiarę. Blisko 350 milionów żyje w krajach, gdzie spotykają się z różną skalą represji”¹⁹.

Media co jakiś czas donoszą o kolejnych zamachach, zbrodniach, dyskryminacji lub aktach przemocy uderzających w chrześcijan. W świetle coraz to bardziej licznych wydarzeń, krzyż wciąż pozostaje znakiem oraz symbolem, który towarzyszy wyznawcom religii chrześcijańskiej w ich codziennym życiu. Nadal symbolizuje mękę, cierpienie, ból, a z drugiej strony siłę oraz zwycięstwo. Chrześcijanie – zapatrzeni w drogę krzyżową Jezusa – upadają pod ciężarem krzyża codzienności, wciąż podnosząc się i zostając jedną z największych religii świata.

Jednym z najbardziej krwawych i tragicznych w skutkach przejawem prześladowań chrześcijan w XXI wieku jest konflikt w Syrii, a zwłaszcza

¹⁷ Współcześnie obserwuje się pojawiający się co jakiś czasie w modzie trend do wykorzystywania krzyża jako „dekoracji” ubrań. W tym przypadku trudno jednoznacznie stwierdzić, że jest to przejaw wiary noszących je osób.

¹⁸ J. M. di Falco, T. Radcliffe, A. Riccardi, *Czarna księga prześladowań chrześcijan w świecie*, Poznań 2015, s. 13.

¹⁹ Tamże.

w mieście Aleppo. Krzyż Jezusa każdego dnia zyskuje tam nowy wymiar symboliczny – stając się chwalebny symbolem chlubnej śmierci.

Krzyż – kiedyś narzędzie tortur i symbol haniebnej śmierci – od momentu swoich narodzin w kulturze tworzonej przez człowieka, został wrzucony w wir semantycznej rewolucji. Po śmierci Jezusa stał się znakiem rozpoznawczym chrześcijan na całym świecie. Ludzie XX i XXI wieku, czerpiąc z symboliki krzyża, wciąż bazują na jego ukrytym sensie, nadając mu rangę ponadczasowego symbolu o wielu aspektach. Zaskakuje fakt z jaką siłą – mające miejsce na Golgocie – wydarzenia sprzed 2000 lat wciąż determinują ludzkie zachowania. Za krzyż wciąż umierają rzesze ludzi. Ten fenomen, wydawałoby się przypisany wyłącznie wydarzeniom historycznym (prześladowania chrześcijan, wyprawy krzyżowe, etc.), wciąż jest aktualny. Niezmiennie, naznaczony krwią Jezusa święty symbol wiary, zamyka w sobie koło życia i śmierci.

Bibliografia

- Bieniek Monika, *Ideał chrześcijanina w świetle pism Tertuliana*, Kraków 2011.
- Di Falco Jean-Michel, Radcliffe Timothy, Riccardi Andrea, *Czarna księga prześladowań chrześcijan w świecie*, Poznań 2015.
- Encyklopedia chrześcijaństwa. Historia i współczesność 2000 lat nadziei*, red. wyd. pol. H. Witczyk, Kielce 2000.
- Forstner Dorothea, *Świat symboliki chrześcijańskiej*, Warszawa 1990.
- Kopaliński Władysław, *Słownik symboli*, Warszawa 1990.
- Hoffsümmer Willi, *Leksykon dawnych i nowych symboli*, Kielce 2001.
- Langkammer Hugolin Helmut, *Mały słownik biblijny*, Wrocław 2011.
- Lemaître Nicole, Sot Véronique, Quinson Marie-Thérèse, *Słownik Kultury Chrześcijańskiej*, Warszawa 1997.
- Lurker Manfred, *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, Poznań 1989.
- Pismo Święte. Stary i Nowy Testament w przekładzie z języków oryginalnych*, opracował zespół pod redakcją M. Petera (Stary Testament), M. Wolniewiczza (Nowy Testament), Poznań 2003.
- Podręczna Encyklopedia Biblijna*, red. E. Dąbrowski, t. 1 A – Ł, Poznań 1960.
- Ratzinger Joseph, *Jezus z Nazaretu*, cz. II, *Od wjazdu do Jerozolimy do Zmartwychwstania*, Kielce 2011.
- Simon Marcel, *Cywilizacja wczesnego chrześcijaństwa*, Warszawa 1992.
- Słownik teologii biblijnej*, red. X. Léon-Dufour, Poznań 1994.
- Sokrates Scholastyk, *Historia Kościoła*, Warszawa 1986.

Źródła internetowe

Czarnota A., Dobies K., Jędra K., *Prześladowania chrześcijan w pierwszych wiekach*, koło naukowe teologów – sekcja historyczna, <http://www.wtl.us.edu.pl/pdf/knt/sh/przesladowania.pdf>.

mgr Justyna Kuśtowska – ur. w 1988 r. Absolwentka Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, kierunek: filologia polska. Ukończyła podyplomowe studia semiologiczne – symbolika w kulturach świata – w Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie. Przez kilka lat współpracowała z redakcją Telewizji Polskiej Oddział w Kielcach. W latach 2014–2016 redaktor naczelna „Oratora Świętokrzyskiego”. Pisała też dla krakowskiego „Dębnickiego Dzwonu”. W roku akademickim 2017/2018 prowadziła zajęcia na Wydziale Historii i Dziedzictwa Kulturowego w Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie. Od 2014 roku wykładowca Wyższego Seminarium Duchownego w Kielcach, gdzie prowadzi przedmioty: dykcja oraz komunikacja medialna.